

Загальні положення про зобов'язання (ч. 1)

Верес Ірина Ярославівна
доцент кафедри цивільного
права та процесу

Зміст

- 1. Поняття та ознаки зобов'язань.
- 2. Система та види зобов'язань.
- 3. Підстави виникнення зобов'язань.
- 4. Сторони у зобов'язанні. Заміна кредитора чи боржника в зобов'язанні.

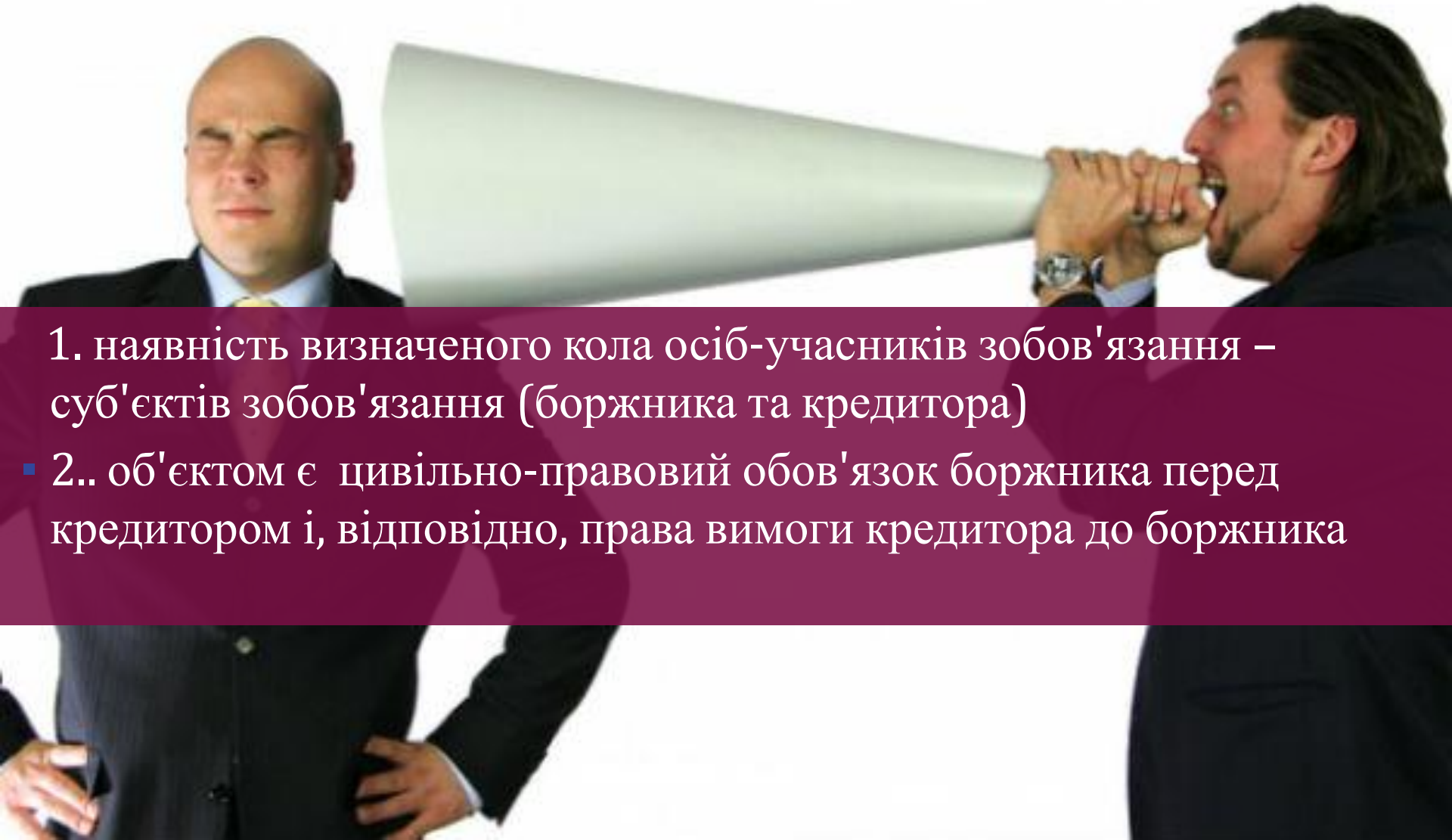

Поняття зобов'язання (ст. 509 ЦК України)

Правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Ознаки зобов'язання

1. наявність визначеного кола осіб-учасників зобов'язання – суб'єктів зобов'язання (боржника та кредитора)

- 2.. об'єктом є цивільно-правовий обов'язок боржника перед кредитором і, відповідно, права вимоги кредитора до боржника

Види зобов'язань

- **1. Залежно від підстав виникнення зобов'язання:**
 - договірні (дво- або багатосторонній договір)
 - недоговірні (односторонній правочин, заподіяння шкоди, рятування майна)
- **2. Залежно від мети (спрямованості) зобов'язання:**
 - регулятивні
 - охоронні
- **3. За співвідношенням прав і обов'язків:**
 - односторонні (зобов'язання із заподіяння шкоди)
 - взаємні (зустрічні або синалагматичні) (договір купівлі-продажу)

Види зобов'язань

- 4. Залежно від значення зобов'язання для його сторін
 - головні (основні) (договір купівлі-продажу)
 - додаткові (акцесорні) зобов'язання (договір поруки)
- 5. З точки зору визначеності предмета виконання зобов'язання з конкретним предметом виконання, альтернативні
 - факультативні
- 6. Залежно від характеру пов'язаності зобов'язань з особистістю їх учасників
 - зобов'язання особистого характеру
 - зобов'язання неперсоніфіковані

Система зобов'язального права як підгалузі цивільного права

- - загальна частина (універсальні загальні положення (що стосуються усіх видів зобов'язань, загальні положення договірного права)
- - спеціальна частина (окремі види зобов'язань)
- (окремі види договорів (глави 54-77 ЦК);
- окремі види недоговірних зобов'язань (глави 78-83 ЦК).

Підстави виникнення зобов'язання (ст. 509 ЦК України)

- договори та інші правочини;
- створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;
- акти цивільного законодавства;
- акти органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування (у випадках, встановлених актами цивільного законодавства);
- рішення суду (у випадках, встановлених актами цивільного законодавства);
- події (випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором) ст. 11 ЦК України

Акти цивільного законодавства як підстави виникнення зобов'язання

Рішення Конституційного Суду України
(справа про тлумачення терміну "законодавство")

1) закони України,

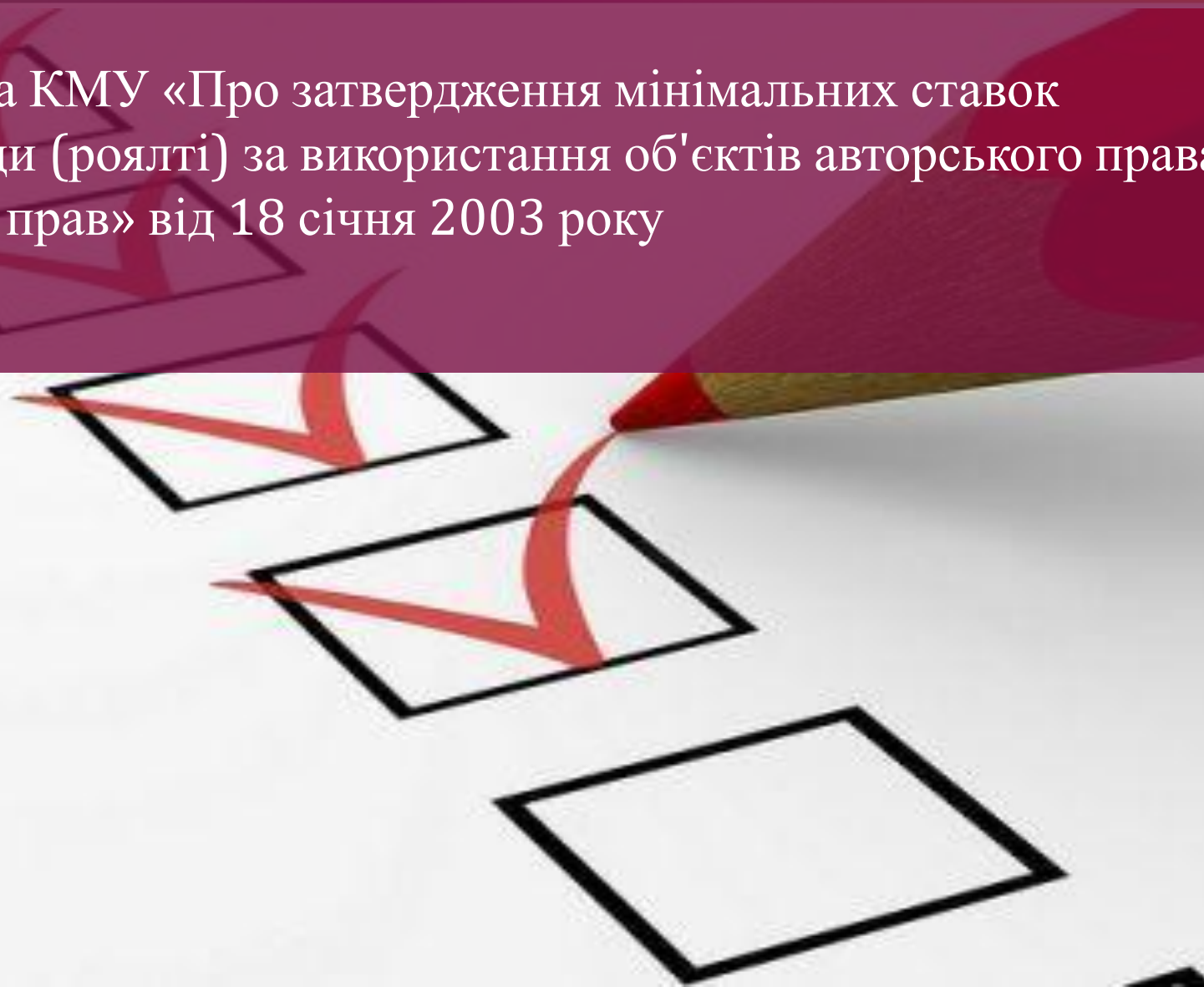
2) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,
постанови Верховної Ради України,

3) укази Президента України,

4) декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України

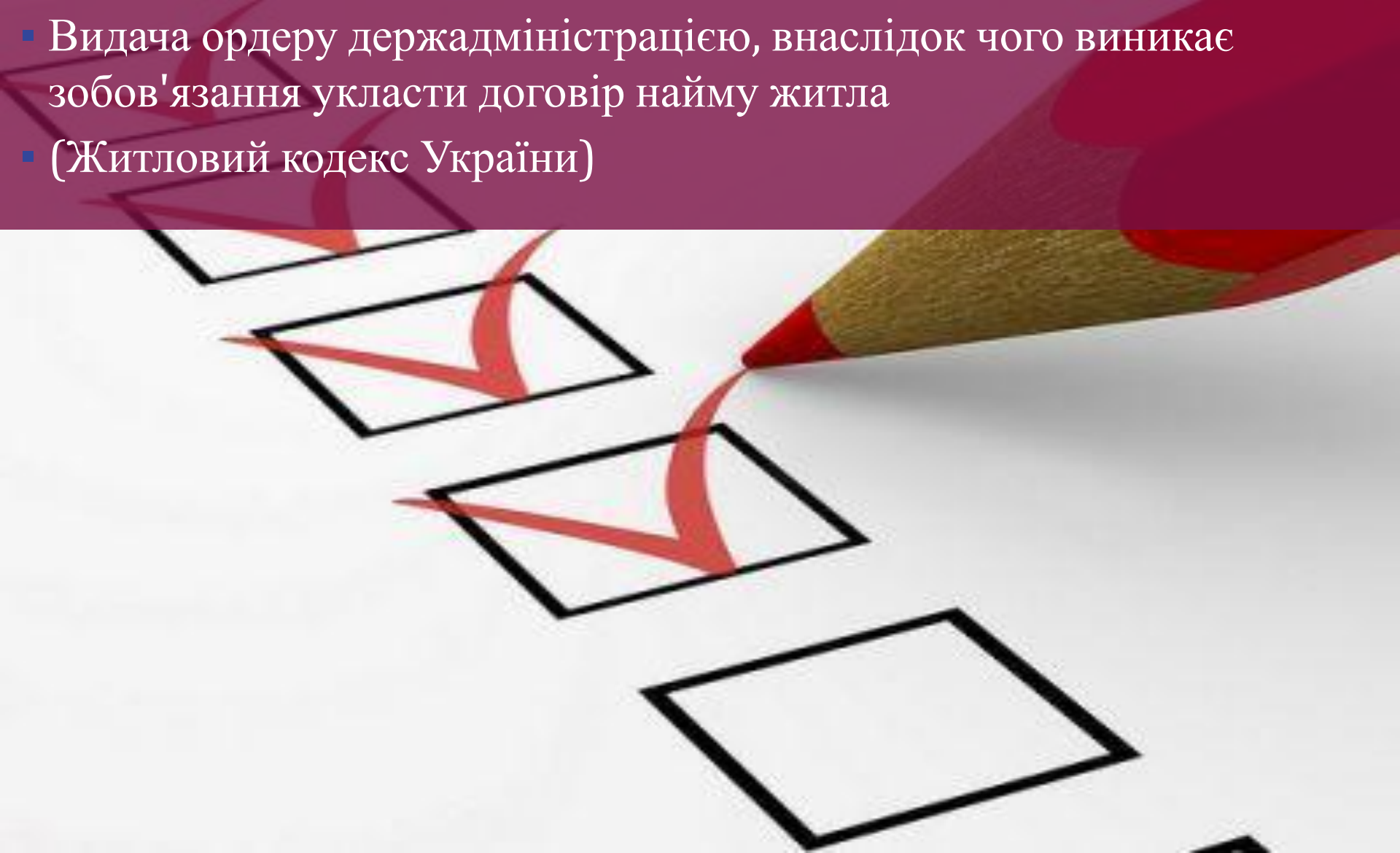
Акти цивільного законодавства як підстави виникнення зобов'язання

Постанова КМУ «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 року

Акти органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування (у випадках, встановлених актами цивільного законодавства) – підстава виникнення зобов'язання

- Видача ордеру держадміністрацією, внаслідок чого виникає зобов'язання укласти договір найму житла
- (Житловий кодекс України)

Рішення суду (у випадках, встановлених актами цивільного законодавства)

- Рішення суду про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 652 ЦК України)

Події (випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором) ст. 11 ЦК України

- події (випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором) ст. 11 ЦК України
- Напр, знищення внаслідок пожежі застрахованого будинку створює обов'язок страхової компанії виплатити власнику - страхувальнику страхове відшкодування.

Принципи зобов'язання

добросовісність, розумність та справедливість

(ст. 509 ЦК України)

неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;

неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;

свобода договору;

свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;

судовий захист цивільного права та інтересу

(ст. 3 ЦК України)

Сторони у зобов'язанні (ст. 510 ЦК України)

- Сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор.
- Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи держава Україна, АРК, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України).

Множинність осіб у зобов'язанні

У зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно кілька осіб

(ст. 510 ЦК України)

Пасивна множинність – декілька боржників у зобов'язанні

Активна множинність – декілька кредиторів у зобов'язанні

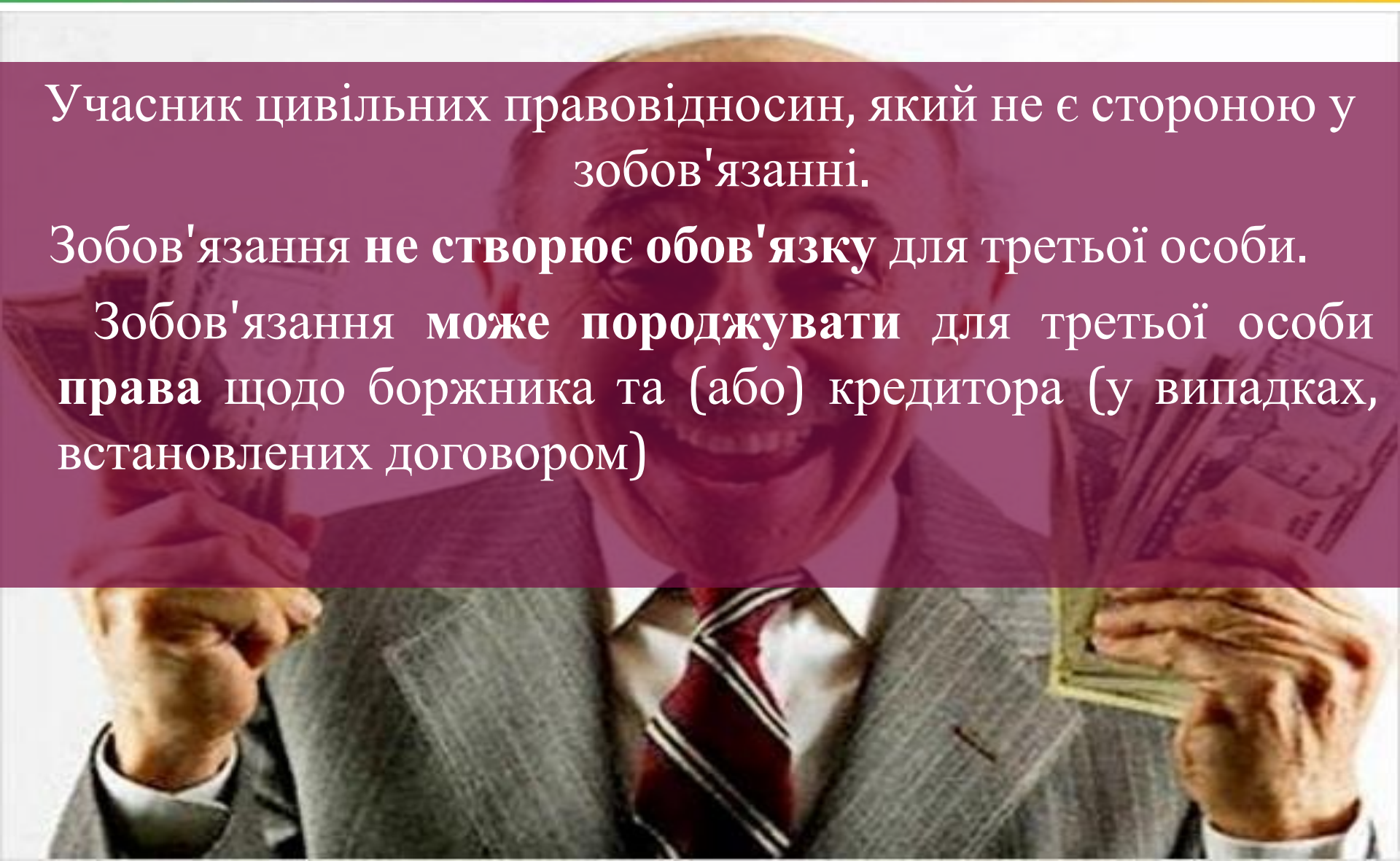
Змішана множинність – декілька боржників та декілька кредиторів

Третя особа у зобов'язанні (ст. 511 ЦК України)

Учасник цивільних правовідносин, який не є стороною у зобов'язанні.

Зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи.

Зобов'язання може породжувати для третьої особи **права** щодо боржника та (або) кредитора (у випадках, встановлених договором)

Зобов'язання на користь третьої особи

- Договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі ст. 636 ЦК України
- *Напр. страхувальник має право при укладенні договору страхування призначити фізичну або юридичну особу для одержання страхової виплати (ст. 985 ЦК України)*

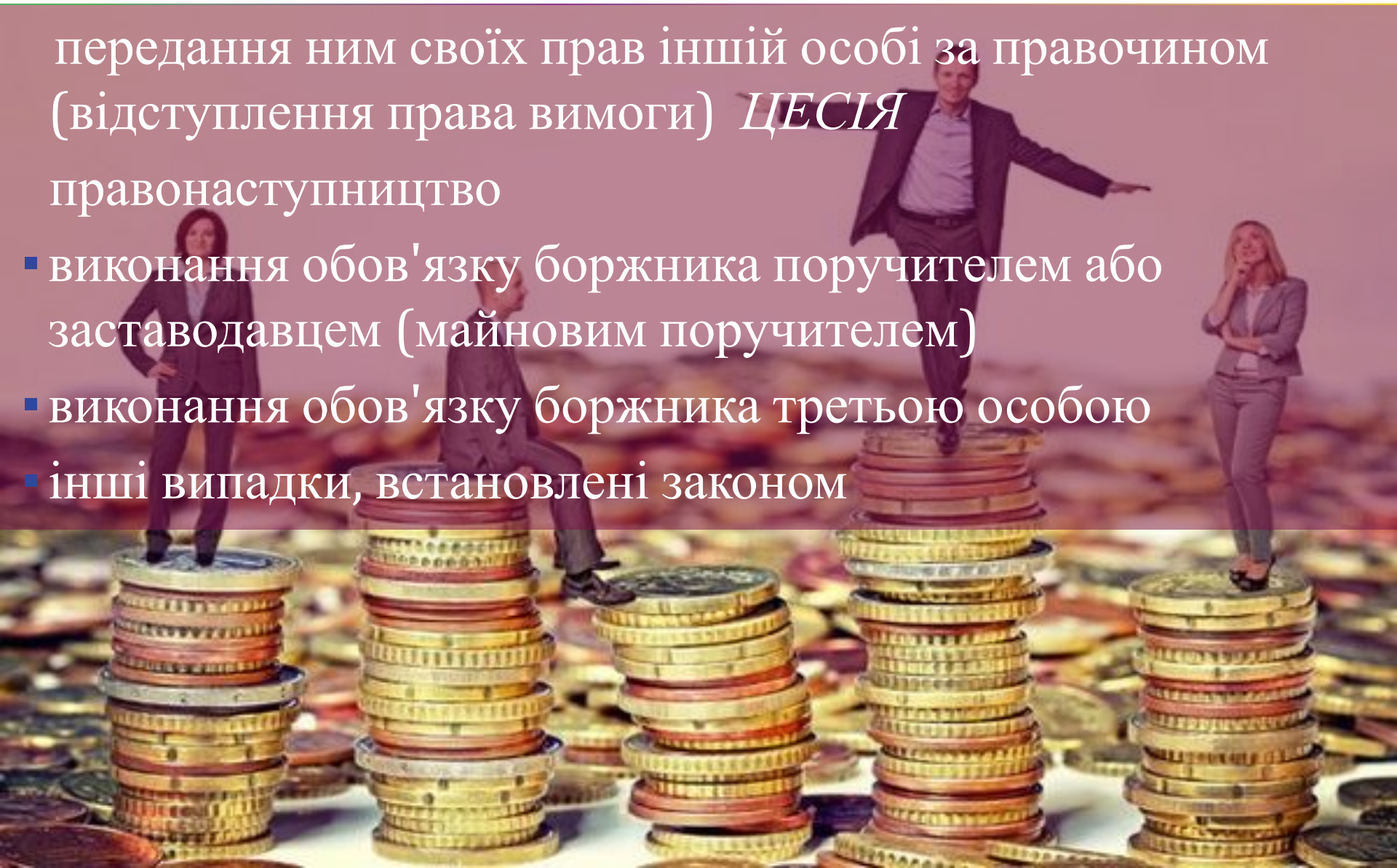

Заміна кредитора у зобов'язанні (ст. 512 ЦК України)

передання ним своїх прав іншій особі за правочином
(відступлення права вимоги) *ЦЕСІЯ*

правонаступництво

- виконання обов'язку боржника поручителем або заставаодавцем (майновим поручителем)
- виконання обов'язку боржника третьою особою
- інші випадки, встановлені законом

Передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги)

- Договір про відступлення права вимоги
- договір купівлі – продажу права вимоги
- договір дарування права вимоги

Форма правочину щодо заміни кредитора у зобов'язанні (ст. 513 ЦК України)

Правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторіві.

Правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні, яке виникло на підставі правочину, що підлягає державній реєстрації, має бути зареєстрований в порядку, встановленому для реєстрації цього правочину, якщо інше не встановлено законом.

Правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні, яке виникло на підставі правочину, що підлягає нотаріальному посвідченню – аналогія закону

Правонаступництво

Універсальне – до правонаступника разом із правами первісного кредитора переходять і його обов'язки. Напр, спадкове правонаступництво, правонаступництво в результаті реорганізації юридичних осіб.

Сингулярне - до правонаступника переходить тільки певне право кредитора . Напр, при договірній передачі прав вимоги.

Судова практика (постанова Верховного Суду України від 9 квітня 2014 року у справі № 6-12цс14)

ВССУ зазначив - оскільки сторонами спірного договору банківського вкладу є банк (боржник) і вкладник (кредитор), а зобов'язання банку виплачувати проценти на суму вкладу не є нерозривно пов'язаним з особою вкладника, то таке зобов'язання відповідача не припиняється внаслідок смерті вкладника та триває до моменту фактичного повернення коштів спадкоємцям.

Виконання обов'язку боржника поручителем або заставаодавцем (майновим поручителем)

За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку (ст. 553 ЦК України). До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні (ст. 556 ЦК України).

Майновий поручитель – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи-боржника. У разі задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предмета іпотеки майновий поручитель набуває права кредитора за основним зобов'язанням (ст. 1,11 ЗУ “Про іпотреку”).

Виконання обов'язку боржника третьою особою

Особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має **право зворотньої вимоги (регресу)** до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом (ст. 1191 ЦК України)

До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат **переходить право вимоги**, яке страхувальник має до особи, відповідальної за завдані збитки (ст. 993 ЦК України)-Суброгація

Виконання обов'язку боржника третьою особою

Виконання зобов'язання із вступом третьої особи в права кредитора - суброгація.

Суброгація та регрес

- при суброгації третя особа вступає в існуюче зобов'язання заміняючи первісного кредитора
- при регресі нове зобов'язання виникає автоматично після припинення головного зобов'язання внаслідок його виконання третьою особою

Судова практика

1. Основною ознакою суброгації є ЗБЕРЕЖЕННЯ зобов'язання у зв'язку з яким було виплачене страхове відшкодування й заміна в ньому кредитора

(ВС № 910/8982/17 від 20.04.2018)

Інші випадки, встановлені законом

1. Судове рішення

2. - про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця (ч. 4 ст. 362 ЦК України)
3. - про переведення на власника земельної ділянки прав та обов'язків покупця (ст. 411 ЦК України)
4. - про переведення на наймача прав наймача за договором найму житла на новий строк (ст. 822 ЦК України)

Кредитор у зобов'язанні не може бути замінений

Договором передбачено заборону

Законом передбачено заборону (ст. 515 ЦК України)

-Зобов'язання нерозривно пов'язані з особою кредитора

-(зобов'язання про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю)

-Неврегульоване питання про заміну кредитора у зобов'язаннях, які хоча не є нерозривно пов'язаними з особою кредитора (аліментні зобов'язання), але у них особа кредитора має істотне значення для боржника (договір підряду про виготовлення костюму для певної особи) . Заміна можлива, якщо боржник надав згоду.

Обсяг прав, що переходять до нового кредитора у зобов'язанні (ст. 514 ЦК України)

До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Порядок заміни кредитора у зобов'язанні (ст. 516 ЦК України)

- **Заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.**
- **Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора у зобов'язанні, виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторіві є належним виконанням.**
- *У разі надання боржником виконання первісному кредиторіві новий кредитор вправі вимагати від первісного кредитора повернення усього отриманого від боржника як набутого без достатньої правової підстави (ст. 1212-1214 ЦК України)*

Відповідальність первісного кредитора у зобов'язанні (ст. 519 ЦК України)

- Відповідає за недійсність переданої йому вимоги
- Не відповідає за невиконання боржником свого обов'язку, крім випадків, коли первісний кредитор поручився за боржника перед новим кредитором.

Заміна боржника у зобов'язанні (ст. 520 ЦК України)

- Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.
- *Якщо заміна здійснюється при спадкуванні переведення боргу здійснюється без згоди.*
- *Заміна боржника у певних зобов'язаннях є можливою за умов, якщо у нового боржника є право-та дієздатність, необхідні для виконання обов'язку первісного боржника*
- *(ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності»)*

Судова практика

(постанова Верховного Суду України від 14 грудня 2016 року
у справі № 557/950/15-ц)

Після смерті боржника відбувається заміна його в кредитному зобов'язанні на спадкоємця, який надалі несе відповідальність перед банком у межах вартості майна, одержаного у спадщину

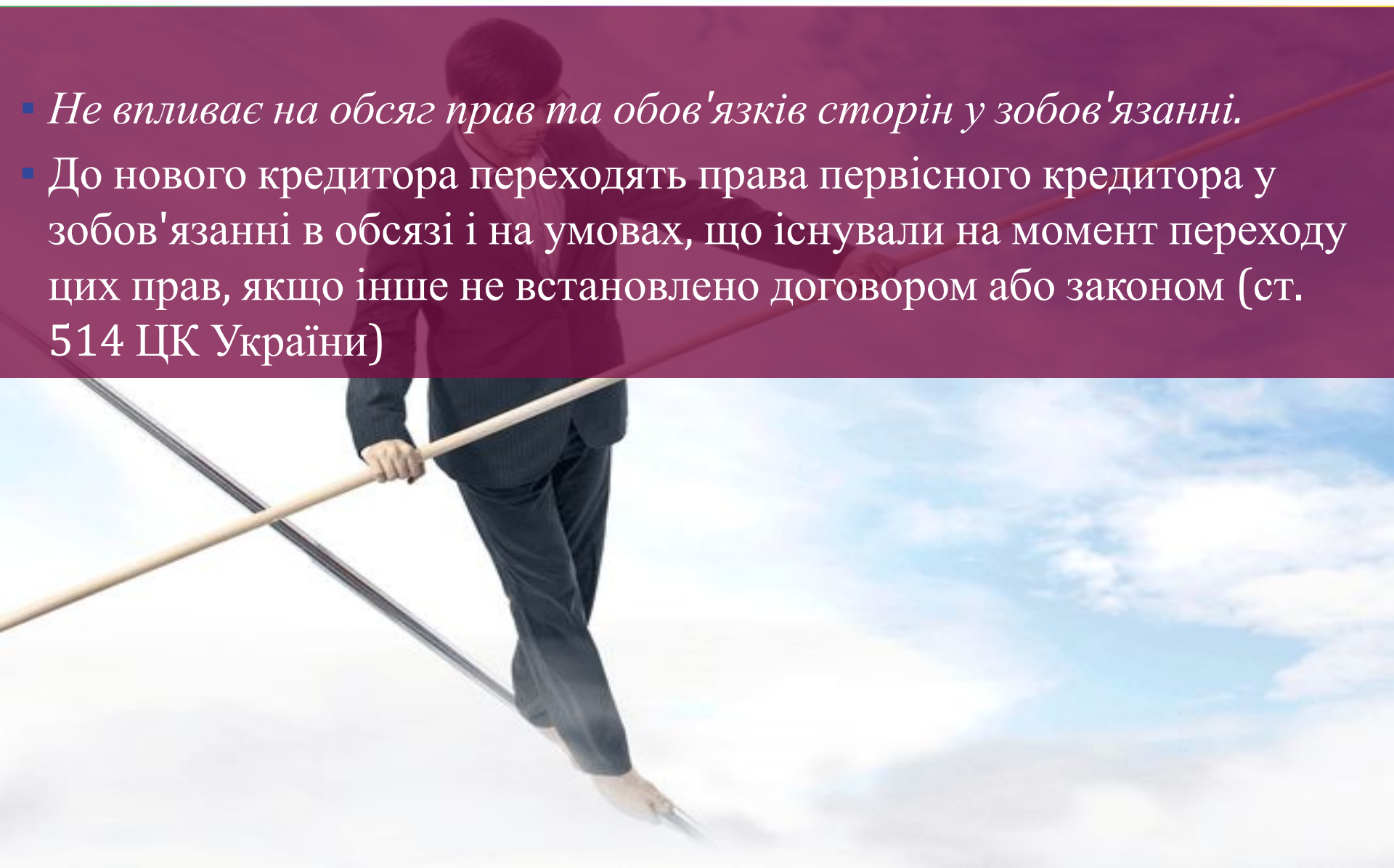

Правочин про заміну боржника у зобов'язанні (ст. 521 ЦК України)

- Правочин про заміну боржника у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання.
- Правочин про заміну боржника у зобов'язанні, яке виникло на підставі правочину, що підлягає державній реєстрації, має бути зареєстрований в порядку, встановленому для реєстрації цього правочину, якщо інше не встановлено законом.
- Правочин про заміну боржника у зобов'язанні, яке виникло на підставі правочину, що підлягає нотаріальному посвідченню – аналогія закону.

Правові наслідки заміни боржника у зобов'язанні

- *Не впливає на обсяг прав та обов'язків сторін у зобов'язанні.*
- До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 514 ЦК України)

Правові наслідки заміни боржника у зобов'язанні, забезпеченому порукою або заставою (ст. 523 ЦК України)

- Порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставадавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником.
- Застава, встановлена первісним боржником, зберігається після заміни боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Питання

